

ETYKA I ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZAWODOWA W PRACY PIELEŃNIARKI SPRAWUJĄCEJ OPIEKĘ NAD PACJENTEM NEUROCHIRURGICZNYM

THE ETHICS AND OCCUPATIONAL RESPONSIBILITY IN NURSE'S JOB TAKING CARE OF
NEUROSURGERY PATIENTS

Ewa Jachymczyk^{1,2}, Jacek Gołębiowski^{1,3}, Jacek Stypuła^{1,2}

¹ Zakład Chirurgii i Pielęgniarstwa Chirurgicznego, Instytut Pielęgniarstwa i Położnictwa
Wydział Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach
Kierownik Zakładu: prof. zw. dr hab. n. med. Stanisław Głuszek

² Oddział Neurochirurgii Wojewódzkiego Szpitala Zespolonego w Kielcach
Ordynator Oddziału: dr n. med. Jacek Gołębiowski

³ Zakład Fizjologii i Patofizjologii, Instytut Pielęgniarstwa i Położnictwa
Wydział Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach
Kierownik Zakładu: prof. dr hab. n. med. Marek Kochmański

STRESZCZENIE

W warunkach niezwykle szybkiego postępu, wiedzy i techniki medycznej, pielęgniarstwo XXI wieku tworzy swój nowy wizerunek. Zmianie ulega zakres działań pielęgniarki i otwierają się nowe dziedziny wiedzy pielęgniarstwa. W dobie wielkiego postępu i przemian społeczno-politycznych zachwianiu ulega świat wartości. Odzwierciedleniem tego jest coraz większy dystans dzielący ludzi od siebie i chłód emanujący w kontaktach interpersonalnych. Znamienny dla współczesnego społeczeństwa polskiego kryzys wartości nie powinien dotyczyć pielęgniarek, zwłaszcza sprawujących opiekę nad pacjentem neurochirurgicznym. W oddziałach neurochirurgicznych hospitalizowani są pacjenci, często nieprzytomni, z zaburzoną świadomością, afazją, niedowładami i wymagający całkowitej, kompleksowej opieki pielęgniarstwa na najwyższym, profesjonalnym poziomie. Pielęgniarstwo jest nauką, której źródłem i esencją jest troska o człowieka. Wymaga ona specyficznego kontaktu z drugą osobą. Pielęgniarka traktuje pacjenta jako człowieka, nie jako przedmiot i komunikuje mu, że troskliwość stanowi istotę postępowania opiekuńczego. Ta bliskość w troskliwości zobowiązuje pielęgniarkę do chronienia ludzkiej godności i człowieczeństwa. Umiejętność ta przybliża człowiekowi człowieka nie tylko w aspekcie psychologicznym, ale również etycznym. Celem niniejszej publikacji jest zwrócenie uwagi środowisk pielęgniarstwa na współczesne wyzwania stojące przed pielęgniarką i wskazanie na etykę i odpowiedzialność zawodową, która jest elementem nieodzownym w pracy pielęgniarki i decydującym o powodzeniu leczenia.

Słowa kluczowe: pacjent neurochirurgiczny, kompleksowa opieka, troska o człowieka, etyka, odpowiedzialność zawodowa.

SUMMARY

In the very fast progress conditions, knowledge and medical technology, nursing of the 21 st century creates its new image. The scope of nurse's activities still evaluates and there are formed new areas of nursing knowledge. In the period of great progress, social and political transformations, the world of values is shaken. This process has its reflection in increasing distance between people and coldness in interpersonal contacts. This crisis, characteristic of the Polish general public should not apply to professional nurses, especially taking care of neurosurgery patients. Neurosurgery units of hospitals accommodate patients who are often unconscious, with disturbed awareness, afasis, paresis. These patients require the whole, complex care of highest, professional standards. Nursing is the science, which source is concerning for human being. This process requires the specific relationship with the other person. The nurse treats patient as the human being, and not as the object (thing), indicates attention in caring behaviour. The intimacy in caring obliges nurse to protect human dignity and humanity. This skill brings together people not only in psychological, but also in ethical aspect. The purpose of this paper is to pay attention of nursing society to contemporary challenges and to point at ethics and occupational responsibility, indispensable and decisive in nurse's job, crucial to success in therapeutic process.

Key words: neurosurgery patient, complex care, ethics, concerning for human being, occupational responsibility.

„Jest tylko jedna droga do drugiego człowieka – droga serca.
Wszystkie inne drogi to bezdroża”.
Phill Basmans

Pielęgniarstwo jest sztuką, nauką, a przede wszystkim służbą. Jednym z najważniejszych wyrazów ludzkiego humanizmu [1]. Wymaga opanowania określonej wiedzy i odpowiednich umiejętności. Głównym celem i zadaniem zawodu pielęgniarskiego było i zawsze pozostanie niesienie pomocy i opieki ludziom potrzebującym [2].

Chory jest człowiekiem bezsilnym, słabym, nagim, przykutym do łóżka. Cóż może on zrobić w tym więzieniu bez krat, którego symbolami są uzależnienie i bezsilność? Jego nagość, jego milczenie, są oczywistym wyrazem, bezsilności. Dlatego też pielęgnacja powinna być działaniem bez granic obejmującym człowieka jako całość, jego pragnienia i ogół cierpień. Człowiek jest bowiem wartością absolutną i niezastąpioną [3].

Pielęgnowanie chorego to nie tylko respektowanie etyki, moralności i wartości, ale także udzielanie swojej siły, inteligencji, zapewnienie poczucia bezpieczeństwa, poszanowanie intymności i przestrzeganie praw do umierania w spokoju i godności [2]. Realizacja tych założeń zależy w dużym stopniu od poziomu etycznego pielęgniarek, od ich wrażliwości na potrzeby innych ludzi, życzliwości, zrozumienia i cierpliwości.

Celem pracy jest zwrócenie uwagi środowisk pielęgniarskich na współczesne wyzwania stawiane przed pielęgniarką oraz wskazanie na etykę i odpowiedzialność zawodową, które są nieodzowne w pracy pielęgniarki i decydują o powodzeniu leczenia.

W warunkach niezwykle szybkiego postępu, wiedzy i techniki medycznej pielęgniarstwo XXI wieku tworzy swój nowy wizerunek. W ostatnich latach zaszło wiele korzystnych zmian wpływających na podniesienie fachowości pielęgniarek. Dzięki wieloletnim wysiłkom naszego środowiska zawodowego doprowadzono do tego, że w placówkach pracują tylko pielęgniarki wykwalifikowane i w pełni przygotowane do zawodu. Zmienił się system kształcenia pielęgniarek, zmianie uległ też zakres działań pielęgniarki i otworzyły się nowe dziedziny wiedzy pielęgniarskiej. Wzrosła świadomość naszych koleżanek, które teraz lepiej dostrzegają problemy zawodowe [4].

W pielęgniarstwie obserwujemy zmianę tradycyjnych zawodowych norm i praktyk w zróżnicowane sposoby holistycznej i humanistycznej opieki zdrowotnej. Pielęgniarstwo XXI wieku odchodzi od rutynowo wykonywanych zleceń i poprzez proces pielęgnowania dochodzimy do zindywidualizowanej opieki pielęgniarskiej [2].

Czy równocześnie z podwyższeniem kwalifikacji wzrasta poprawa opieki nad chorymi? Czy aspiracje

pielęgniarek dotyczą tylko osiągnięcia lepszej pozycji w zawodzie, czy także poprawy jakości pracy? Jak wygląda przestrzeganie potrzeby intymności przy wykonywaniu zabiegów i jak sprawowana jest opieka nad umierającym [5]?

Obserwując współczesny świat i społeczeństwo, możemy stwierdzić, że w dobie wielkiego postępu i przemian społeczno-politycznych zachwianiu ulega świat wartości. W aktualnych warunkach transformacji ustrojowej często gubi się prawdziwy sens i istotę bliskości drugiego człowieka, kładąc nacisk na wymierne koszty, ekonomizację życia, zysk lub stratę [5].

Nie bez znaczenia dla wzajemnych kontaktów jest fakt, że koniec XX wieku charakteryzuje się przewagą cywilizacji śmierci nad cywilizacją miłości, buntem, agresją, przemocą i brakiem zrozumienia. Odzwierciedleniem tego jest coraz większy dystans dzielący ludzi od siebie i chłód emanujący w kontaktach interpersonalnych. W takiej rzeczywistości ważne jest przybliżenie człowieka człowiekowi w duchu przyjaźni i wzajemnego szacunku – tak bardzo potrzebnego między pielęgniarką a pacjentem [5].

Kryzys wartości, jaki obserwujemy w polskim społeczeństwie, nie powinien dotyczyć pielęgniarek, zwłaszcza sprawujących opiekę nad pacjentem w ciężkim stanie zdrowia, w stanie zagrożenia życia i chorym nieprzytomnym.

W polskich szpitalach znajdują się oddziały, w których duży procent hospitalizowanych tam pacjentów wymaga kompleksowej opieki pielęgniarskiej. Do takich oddziałów zalicza się oddział neurochirurgii. Praca pielęgniarki w oddziale neurochirurgicznym znacząco różni się od pracy pielęgniarek w innych oddziałach. Różnica ta wynika przede wszystkim ze specyfiki postępowania z chorym, u którego doszło do uszkodzenia układu nerwowego i wiążących się z tym zaburzeń czynności, jak np. jakościowych i ilościowych zaburzeń świadomości, zaburzeń przytomności, motoryki i koordynacji ruchowej czy funkcji zwieraczy. Często ulegają dysfunkcji podstawowe czynności życiowe: oddech, praca serca, ciśnienie krwi, temperatura. Zaburzeniu może ulec też połykanie, czucie, mowa, funkcje poznawcze i pamięć. Pacjenci ci wymagają całkowitej, kompleksowej opieki pielęgniarskiej na najwyższym, profesjonalnym poziomie i niezależnie od tego, jak dobrze przeprowadzono zabieg operacyjny, ostateczny wynik leczenia w znacznej mierze zależy będzie od opieki pielęgniarskiej.

W oddziale neurochirurgicznym pielęgniarki zazwyczaj sprawują opiekę nad pacjentem nieprzytomnym, przejmując tym samym na siebie wszystko, co jest potrzebne, aby chory był bezpieczny. Przy wykonywaniu tego rodzaju opieki pielęgniarki nie mogą towarzyszyć negatywne napięcia, jej praca nie może być wykonywana pośpiesznie, pod wpływem bodźców zewnętrznych, nie może przerodzić się w automatyzm,

a przez to zostać pozbawiona akcentów humanizmu. Zasady etyczne w pracy pielęgniarki są więc bardzo ważne, od nich w największej mierze zależy jak pacjent będzie pielęgnowany. Pielęgniarstwo zajmuje się najcenniejszym dobrem człowieka – zdrowiem. Dlatego do jego wykonywania nie wystarczy przygotowanie zawodowe, polegające na zdobyciu wiadomości i umiejętności, ale potrzebne jest wyrobienie zasad moralnych i silnej woli, by wcielić w życie te zasady. Za niedbale wykonany zabieg czy niepodanie w porę lekarstw nie idzie się do więzienia, nie płaci kar, ale na przebieg choroby może ujemnie wpłynąć najdrobniejszy szczegół, dlatego pielęgniarki sprawujące opieką nad chorym nieprzytomnym powinny mieć tego świadomość i w swojej pracy powinny kierować się zasadami etycznymi, a nie zimno ustalonymi regułami [6].

Praca z pacjentem neurochirurgicznym jest pracą trudną, obciążającą psychicznie. Procedury postępowania, rutynowo stosowane w innych oddziałach, tutaj podlegają wnikliwszej analizie i wymagają głębszego zastanowienia nad skutkami ich wdrożenia w praktyce. Stąd też tak bardzo ważna w pracy pielęgniarki jest znajomość zasad etyki zawodowej oraz nieustanna praca nad własnym rozwojem moralnym [7].

W oddziale neurochirurgicznym przebywają chory w stanie zagrożenia życia, nieprzytomni, często dochodzi u nich do nagłego zatrzymania krążenia. Stawia to pielęgniarki w sytuacjach, których właściwe rozwiązanie z etycznego punktu widzenia nastęrcza wiele problemów. Jedną z najtrudniejszych decyzji, wspólnych dla lekarza i pielęgniarki, jest postanowienie o zaprzestaniu działań reanimacyjnych w przypadku braku ich skuteczności. Choć ostatnie słowo w tej sprawie należy do lekarza, jest to najtrudniejszy dylemat etyczny całego zespołu terapeutycznego. Akcje reanimacyjne prowadzone są czasem wiele godzin, w nadziei na pozytywny wynik. Podjęcie decyzji o zaprzestaniu tych działań jest zawsze bardzo trudną decyzją natury moralnej, zarówno dla lekarza, jak i opiekującej się pacjentem pielęgniarki. Taka sytuacja zawsze rodzi dylematy:

- czy dalsze stosowanie brutalnych zabiegów reanimacyjnych ma sens, czy też utrudnia pacjentowi spokojne umieranie?
- czy zaprzestanie działań reanimacyjnych nie odbierze ostatniej szansy pacjentowi, którą mógłby dać kolejny masaż serca, kolejna dawka leków reanimacyjnych, czy kolejna defibrylacja?
- gdzie leży granica między wskazaniem do dalszej reanimacji a wskazaniem do jej zaprzestania?
- czy nawet wielogodzinna, nieskuteczna akcja reanimacyjna jest dowodem na to, że kolejny masaż serca nie przywróci czynnej akcji serca?
- czy w sytuacjach u pacjentów nieprzytomnych, u których doszło do zatrzymania akcji serca,

a kilkugodzinna reanimacja jest nieskuteczna, odstępując od niej będzie miała miejsce eutanazja bierna, niedobrowolna, oznaczająca zaniechanie dalszego leczenia, bez wyrażenia takiej woli ze strony pacjenta?

W rozwiązywaniu tych dylematów najważniejszą i ostateczną normą moralności dla pielęgniarek jest ratowanie życia [8].

Szczególną opieką otaczamy chorych nieprzytomnych i pacjentów w ostrym stanie zagrożenia życia. Przy tym stwierdzeniu nasuwają się często pytania i wątpliwości:

- czy chory umierający ma zawsze zapewnioną troskliwą opiekę do ostatnich chwil życia?
- czy wraz z częstym kontaktem pielęgniarek ze śmiercią wzrasta rutynowe traktowanie i niedostrzeżenie problemów chorych umierających?
- czy każda śmierć człowieka stanowi dla pielęgniarki porażkę zawodową?
- czy metodą obrony przed przeżywaniem ludzkich nieszczęść jest instrumentalne i rutynowe traktowanie chorych?

Szukając odpowiedzi na powyższe pytania, możemy odwołać się do jednej z zasad etycznego postępowania pielęgniarki, zasady dobroczynności i niekrzywdzenia. W myśl tej zasady czynienie dobra nie polega tylko na sprawnej technicznie opiece, jej przejawem moralnym jest troska o pacjenta, co oznacza wyjście poza zakres rutynowego działania, uwzględnia całościowe spojrzenie na człowieka we wszystkich jego wymiarach [9].

Zasady etyczne z uwzględnieniem praw moralnych stanowią niezbędne minimum do wykonywania zawodu pielęgniarki, a przyjmowanie odpowiedzialności za człowieka chorego jest jej podstawową powinnością. Ponoś ona odpowiedzialność nie tylko wobec prawa, ale przede wszystkim wobec własnego sumienia [9]. Ma to miejsce szczególnie w przypadku sprawowania opieki nad pacjentem w stanie zagrożenia życia i chorym nieprzytomnym. Postępowanie zgodne z własnym sumieniem jest warunkiem uwrażliwienia na ludzkie cierpienie i walkę z obojętnością, która jest największym wrogiem moralnym.

Działania opiekuńcze, a zwłaszcza pozawerbalny kontakt z pacjentem, są niewymierne, a przez to trudne do ocenienia. Żyjemy w okresie transformacji, gdzie ideały demokracji podporządkowane są zasadom ekonomicznym. Istnieje zagrożenie pomniejszenia ich roli w relacjach osobowych, tworząc kulturę odhumanizowaną [5]. Stajemy więc wobec konieczności wychowania moralnego nowych pokoleń pielęgniarek, które nie posiadają doświadczenia w pracy z osobami chorymi i których wiedza, wartości i potrzeby są bardzo różne [7]. Istotnego znaczenia nabiera znajomość teorii etycznych, a przede wszystkim samego kodeksu etyki

zawodowej, stanowiącego swoisty przewodnik postępowania etycznego. Wychowanie moralne pielęgniarek powinno koncentrować się wokół wartości godności osoby ludzkiej [7]. Bardzo ważne jest też inspirowanie pielęgniarek do świadczenia usług najwyższej jakości. Społeczeństwo bowiem wymaga profesjonalizmu od osób, którym powierza własne zdrowie [10].

Każda pielęgniarka musi kierować się ideą humanizmu, powinna cechować ją umiejętność współodczuwania, która przybliży człowieka człowiekowi nie tylko w aspekcie psychologicznym, ale również etycznym. Współodczuwanie warunkuje żywą identyfikację z chorym cierpiącym, warunkując w znaczeniu psychologicznym zasady etycznego postępowania [5].

Pielęgniarki każdego dnia w pracy z pacjentem natrafiają na wiele zróżnicowanych trudności natury moralnej, często w swojej praktycznej działalności stają wobec dylematów etycznych: czy postąpiłam słusznie, może powinnam zachować się inaczej? Wszystkie te dylematy mogą być bezpiecznie rozwiązane tylko wtedy, gdy pielęgniarka zobaczy w swym podopiecznym wolną i niepowtarzalną osobę.

Pielęgniarstwo jest zawodem, któremu przyświeca troska o człowieka; wymaga specyficznego kontaktu z drugą osobą [5]. Pielęgniarka, traktując pacjenta jako człowieka, nie jako przedmiot, komunikuje mu, że jej troskliwość stanowi istotę postępowania opiekuńczego i ta bliskość w troskliwości zobowiązuje pielęgniarkę do chronienia ludzkiej godności i człowieczeństwa.

Wobec dokonujących się zmian systemowych pielęgniarkom potrzebne jest silne oparcie moralne. Nie możemy pozwolić, aby w środowisku pielęgniarskim doszło do rozbicia struktury etyki i odpowiedzialności zawodowej. Potrzebą codzienności w pracy pielęgniarek jest sięganie do takich wartości, jak: miłość, uczciwość, wierność, dobro, prawda, sprawiedliwość. Wierność tym zasadom jest drogowskazem do sukcesu korzystnych zmian dokonujących się w zawodzie pielęgniarki [5].

Stosując wiedzę etyczną do opieki nad pacjentem, mamy wpływ na efektywność swojej pracy, a przede wszystkim możemy funkcjonować jako osoby odpowiedzialne moralnie. Wierzę mocno, że pomimo trudności i wielu wątpliwości nurtujących nas wszystkich, zbyt długo trwających zmian w służbie zdrowia, polskie pielęgniarstwo będzie przepełnione humaniz-

mem, co pozwoli uzyskać jak najwyższą jakość usług pielęgniarskich i podniesie rangę holistycznej opieki pielęgniarskiej w Polsce [1, 10].

Pielęgniarstwo ze swej natury jest nieskończone i będzie trwało, dopóki będzie istniało życie na ziemi. Wnosi ono również wyjątkowy wkład do polepszenia zdrowia społeczeństwa. Prekursorka i twórczyni zawodowego pielęgniarstwa Florencia Nightingale powiedziała, że pielęgnowanie jest najpiękniejszą ze sztuk pięknych i wymaga wielkiego oddania. Pielęgniarka, która funkcjonuje jako osoba odpowiedzialna moralnie, musi: „mieć oczy, które widzą, uszy, które słyszą i serce, które rozumie” [10].

PIŚMIENICTWO

- [1] Wyrzykowska M. Humanizm w pracy pielęgniarek. Materiały pokonferencyjne, Busko 1998; 8–11.
- [2] Dobrowolska B. Humanizacja w zawodzie pielęgniarek a etyka. Materiały pokonferencyjne, Busko 1998; 4–7.
- [3] Zaworska A. Etyka zawodu pielęgniarskiego. Biuletyn ŚIPiP, Kielce 2002; 1: 5–7.
- [4] Charońska E, Janus B, Salczyńska K. Podstawowe założenia transkulturowego modelu pielęgnowania, jako wkład w humanizm pielęgniarstwa. Materiały pokonferencyjne, Busko 1998; 16–20.
- [5] Florek K. Przybliżyć człowieka człowiekowi. Materiały pokonferencyjne, Busko 1998; 39–42.
- [6] Putko A. Czynniki wpływające na wybór moralny w związku z opieką pielęgniarską. W: Pacjent – pielęgniarka. Red. I Rżewska, Warszawa 1987; 82–95.
- [7] Dobrowolska B, Parkita J. Wychowanie moralne pielęgniarek a walka z cierpieniem. Pielęgniarka i położna 2001; 7: 6–7.
- [8] Wrońska I, Jończyk A. Śmierć, umieranie i podtrzymywanie ludzkiego życia. Pielęgniarka i położna 1994; 11/12: 8–11.
- [9] Wrońska I, Marjański J. Etyka w pracy pielęgniarskiej, Lublin 2002; 181–184.
- [10] Magdziarz H. Spojrzenie na opiekę pielęgniarską z perspektywy minionych lat. Biuletyn ŚIPiP, Kielce 2005; 2: 25–27.

Adres do korespondencji:

mgr Ewa Jachymczyk
 Oddział Neurochirurgii Wojewódzkiego Szpitala Zespołowego w Kielcach
 25-736 Kielce, ul. Grunwaldzka 45
 e-mail: studiamedyczne@pu.kielce.pl